

arxiu

Antonio Gades: ètica, compromís i llibertat

vista prèvia >

Antonio Gades és una figura fonamental per entendre la dansa flamenca dels segles XX i XXI. La va revolucionar amb un estil propi i és per aquest motiu que ha creat escola. Un home de conviccions fermes i d'un posicionament polític més que evident que va trenar unes fortes relacions amb Cuba i amb altres creadors coetanis al seu temps.

Jordi Tormo

Doctor en geografia i escriptor

jorditormosantonja@gmail.com

Un treballador constant

Antonio Esteve Ródenas, popularment conegut amb el nom artístic d'Antonio Gades (1936-2004), va nèixer al municipi alacantí d'Elda al si d'una família obrera. Son pare Vicente era mosaïsta de la construcció i sa mare Aurelia aparadora del calcer. El pare es va allistar voluntari durant la Guerra Civil al Batalló d'Octubre i va lluitar al front, deixant la seua dona i el fill, que naixeria a Elda, fins acabada la guerra. Era un home de conviccions fermes, un comunista decidit a lluitar en defensa de la República i en contra del feixisme, valors i ideals que Gades també va fer seus. Gades era, així mateix, un pacifista convençut que al 2003 es va sumar a la campanya del «No a la guerra» d'Iraq.

Acabada la Guerra Civil, la família es va traslladar a Madrid. Son pare va trobar feina com a porter a un edifici i la família es va instal·lar als baixos del mateix. Tot i que li agradava estudiar, es va veure obligat a deixar-ho amb motiu de treballar per ajudar a la família: «No vaig tenir la sort d'anar al col·legi. Volia haver-ho fet, però el fill d'un obrer havia de ser obrer i no hi

havia cap possibilitat de ser altra cosa».¹ Va començar a treballar als onze anys fent encàrrecs per al periòdic ABC al matí i repartint les comandes d'una botiga de fruita del barri on vivia a la vesprada. Des d'aquell moment es va ocupar en diferents treballs i va provar sort també com a ciclista, boxejador i torero. Va començar a ballar al carrer als setze anys, s'inicià a rebre les primeres classes de ball que pagava amb els diners que aconseguia estalviar i, a poc a poc va aconseguir els seus primers treballs en distints *tablaos* i cabarets de Madrid.

Home de conviccions fermes i fort temperament, va realitzar al llarg de tota la seua trajectòria una basta obra de dansa, ballet clàssic i ball flamenc, i va exercir de ballarí, coreògraf i director de companyia. Vivia completament per al ball, àmbit en què buscava la perfecció i la puresa. Amb molt d'esforç i dedicació va aconseguir que la dansa no tingués secrets per a ell. Mai es va sentir un artista, sinó un treballador: «No em sent un geni del ball, ni un artista, ni res. Sempre he sigut un treballador del ball».² I afegia: «La dansa per

a mi és treball, treball i treball».³ En la seua opinió: «Si et dediques a fer alguna cosa, t'has de fotre i dedicar-te en tota la seua profunditat».⁴ Gades va saber desenvolupar un estil propi molt estilitzat a mitjan camí entre la dansa clàssica i el flamenc, amb un important enfocament teatral i coreogràfic, i és per això que també va ser un revolucionari als escenaris que va unir tot allò que ambdós escoles li oferien.

Entre les seues creacions destaquen *Suite española* (1963-1974), *Suite de flamenco* (1963-1983), *Don Juan* (1965), *Bodas de sangre* (1974), *Carmen* (1983), *El amor brujo* (1989) i *Fuenteovejuna* (1994), que va rodar arreu del món. Al llarg de tota la seua trajectòria sempre va exercir allò que va denominar l'ètica de la dansa. Se cenyia a l'autenticitat més pura de l'estil que feia, sense introduir floritures per aconseguir l'aplaudiment fàcil. Deia que «*Qualsevol ballarí amb tècnica sap com arrancar un aplaudiment al públic. Però això és un fet momentani. Això és espec-*

1 CERVANTES, *Retratos: Antonio Gades*.

2 DD.AA., *Antonio Gades*.

3 CAÑO, *La ética de la danza*.

4 MORA, «Siempre me ha sido difícil creerme que era Gades».

La dècada de 1950 és un temps de confirmació, d'assaig constant, d'estudi de la dansa clàssica, dels seus fonaments, variants i variacions, de millora de la seua tècnica

*tacle, però no és art».*⁵ Dignament ho va exercir sempre, en total llibertat, dedicant-se en cos i ànima al treball. Establia que «*Jo, tot i haver-me criat en una dictadura, a casa vaig aprendre des de menut a ser lliure*».⁶

Al llarg de la seua trajectòria va rebre nombrosos premis i reconeixements des que al 1965 li va ser concedida la Medalla al Mèrit Turístic de la Fira Mundial de Nova York. Va ser guardonat dues vegades amb el Premi Nacional de Teatre al Millor Ballet els 1970 i 1972, el Premi Nacional de Dansa al 1988, dos Premis Max al Millor Coreògraf i Millor Ballarí el 1998, la Creu de Sant Jordi al 1999 o el Premi a la Carrera Artística del Festival de La Mina el 2003. Amb tot, mai va sentir que formava part de tot allò, fugia de la frivolitat: «*No m'agrada el món dels artistes. En ell hi ha molta gent que viu amb falsedat, molt distanciats de la realitat i de la humanitat. No m'agrada la 'vedeteria', eixa inclinació a creure's genial, un semidéu i veig els ballarins molt banals en la major part dels casos. M'agraden més els poetes i*

els pintors».⁷ I és que Gades a banda de ser un bon col·leccionista d'art que també pintava, era un amant de la poesia, en especial de Federico García Lorca (1898-1936) i Miguel Hernández (1910-1942).

Llibertat interpretativa i ètica en la seua obra

Gades començà a ballar al carrer i la seua vida canvià per complet quan va conèixer la seua mestra Pilar López (1912-2008), amb qui s'inicià a prendre classes de ball el 1952, arribant a ser el primer ballarí de la seua companyia només tres mesos després, amb 17 anys. Va ser ella qui el va batejar com a Antonio Gades i amb ella va fer les primeres gires internacionals a Veneçuela, Anglaterra i Japó. La companyia Ballet Español de Pilar López és en aquell moment una companyia modesta. Mentre altres artistes viatjaven en avió, ells no s'ho podien permetre. Per exemple, el viatge a Japó el van realitzar en vaixell: una gira de 15 dies que els va suposar haver de fer un viatge d'anada de 34 dies i altres tants de tornada.

La dècada de 1950 és un temps de confirmació, d'assaig constant, d'estudi de la dansa clàssica, dels seus fonaments, variants i variacions, de millora de la seua tècnica, en definitiva, un temps d'aprenentatge. Però Gades vol anar més enllà, vol experimentar i és per això que el 1961 deixa la companyia i s'embarca en una nova aventura. Ho fa lliure de lligams. Vol ser ell mateix, crear el seu propi estil. Treballa a Itàlia realitzant coreografies inspirades en les obres de Lorca i interpretant la popular *Carmen* de Georges Bizet (1838-1875), es forma a França i de nou torna a Madrid. Va participar en l'obra de teatre *Hospital de los locos* (1961) i va protagonitzar amb Carmen Amaya (1913-1963) *Los Tarantos* (1963) de Francesc Rovira-Beleta (1912-1999). Ara bé, mai es va sentir atret especialment pel cinema: «*Sempre que he fet cine ha sigut perquè els qui ho feien eren amics i perquè les històries m'agradaven. Mai vaig pretendre ser artista de cine. No soc actor. Sempre he tingut els peus a terra, mai m'he cregut de l'Olimp com molts altres artistes. I com molts rics, que creuen que si cau una bomba a ells no els impactarà*».⁸

⁵ DD.AA., Antonio Gades.

⁶ Ídem.

⁷ Ídem.

⁸ MORA, «Siempre me ha sido difícil creerme que

Gades va recuperar i treballar obres l'origen de les quals es troba al País Basc, Galícia, Andalusia,... fins i tot la peça *Campanades a morts* de Lluís Llach

A partir d'aquest moment se centra de ple en el ball flamenc, col·laborant amb altres artistes i funda la seua primera companyia al 1963. Aconseguix diversos contractes a Madrid i Barcelona degut a l'èxit de *Los Tarantos* i sense esperar-ho rep el reconeixement d'artistes. D'ells també va aprendre: «*Pepe Bergamín, Alberti, Caballero Bonald i el doctor Barros em van ensenyar a llegir. Miró, Tàpies, Brossa i Picasso em van ensenyar la pintura*». ⁹ A més, la seua companyia treballarà durant sis mesos en l'Exposició Mundial de Nova York de 1964, i és a partir d'aquest punt on va començar també el seu èxit internacional. Amb la companyia Ballet de Antonio Gades va estrenar la seua coreografia *El Amor Brujo* a Chicago i va actuar al Marroc, Argentina i Japó, entre altres. La dècada de 1970 són anys de descobriments, però també d'aturada. Sense buscar-ho, va conèixer qui va ser la seua companya a l'escenari durant molts anys: Cristina Hoyos (1946), amb qui va estrenar obres com *Carmen* a Milà el 1972 o *Bodas de Sangre* a Roma el 1974. I va conèixer tam-

bé qui va ser la seua tercera dona: l'actriu i cantant Pepa Flores (1948), Marisol, amb qui es va assentar al poble alacantí d'Altea, un dels seus indrets més preuats que li va donar bons amics com el pintor i escultor Antoni Miró (1944) i el cantant i actor Ovidi Montllor (1942-1995). I la mar, sempre la mar, que sa mare li va mostrar a València quan tenia sis anys. Els darrers afusellaments del franquisme, del 1975, van tenir un fort impacte en Gades. Estava de gira a Bolonya i es va assabentar allí. Malgrat l'èxit de la seua companyia, es va decidir a dissoldre-la i baixar-se dels escenaris. Retirar-se era un símbol de protesta per a ell davant aquella situació política i social. Estava copsat. Però, tot va canviar quan va conèixer Alicia Alonso (1920-2019) a Cuba al 1978, una de les ballarines de major prestigi internacional per haver interpretat *Giselle*. D'ella va aprendre a organitzar i dirigir un ballet i va ser Alonso qui el va encoratjar a ballar de nou. Li va recordar que el seu art era la seua forma de lluita i que si deixava de ballar deixava també de lluitar. A partir d'aquest moment, Gades va passar llargues temporades a Cuba, col·laborant amb el Ballet Nacional

que Alonso va fundar i dirigir, acompanyant-la en diverses gires al llarg dels EUA.

Mort el dictador Francisco Franco (1892-1975), la jove democràcia espanyola li va encarregar un projecte que el va encoratjar: la creació i direcció en 1978 del Ballet Nacional, que el va ocupar durant dos anys. El va posar en marxa des de zero per integrar totes les danses i cultures de l'Estat sota el paraiguaes d'aquest projecte i crear un cos de ball homogeni: «*Hem de crear afició per la dansa i per a això cal un vertader ballet, no una estrella. La estrella té que ser el propi ballet*». ¹⁰ Gades va recuperar i treballar obres l'origen de les quals es troba al País Basc, Galícia, Andalusia,... fins i tot la peça *Campanades a morts* de Lluís Llach (1948). Malauradament, les fortes desavinences amb el ministre Ricardo de la Cierva (1926-2015) van suposar el seu cessament al 1980. Malgrat tot, Gades no va deixar de treballar. Seguia actuant als escenaris de tot el món i va iniciar una de les col·laboracions més fructíferes de la seua trajectòria que li va per-

era Gades».

⁹ DD.AA., *Antonio Gades*.

¹⁰ CERVANTES, *Retratos: Antonio Gades*.

Gades va ser d'esquerres tota la vida, un home pragmàtic

metre realitzar les pel·lícules *Bodas de Sangre* (1981), *Carmen* (1983) i *El Amor Brujo* (1986) amb Carlos Saura (1932). És en aquesta època quan col·labora assíduament amb Paco de Lucía (1947-2014), i també ho fa amb José Mercé (1955), El Güito (1942) i Mario Maya (1937-2008).

De nou, l'èxit farà que Gades haja de prendre distància i parar durant un temps a finals dels anys 1980. A més, es va separar de Pepa Flores. Va dissoldre la companyia, amb això deixà de treballar amb Cristina Hoyos, i es va dedicar durant un temps a allò que més li agradava: la mar. Ho va fer des d'Altea amb el seu veler, un Luar 040, que rep el nom que utilitzava el seu amic Raúl Castro (1931) els anys de la revolució cubana, Luar Trozca, i el malnom d'un altre amic, *Zero a l'Esquerra*. Ara bé, al 1994 es va decidir de nou a crear. Ho va fer realitzant l'obra *Fuenteovejuna* de Lope de Vega (1562-1635). Dirigida per ell i amb la seua nova companyia, es va estrenar eixe any a Gènova i un any després va rodar per Brasil, Xile, Cuba i Argentina. La companyia va seguir la seua activitat, estant ell al front i protagonitzant els papers principals fins que alguna cosa va començar a

fallar i Gades es va veure obligat a retirar-se dels escenaris, sent substituït com a primer ballarí. I va aparèixer la malaltia, un càncer contra el que va lluitar i fer front en cinc operacions fins la seua mort el 20 de juliol de 2004. Una malaltia que va truncar la seua trajectòria com a ballarí i com a coreògraf i que no li va permetre crear un dels seus darrers somnis: realitzar l'obra *El Quixot*.

El darrers mesos de vida de Gades van ser temps de treball per deixar tancats alguns projectes que tenia en ment. Es va casar amb Eugenia Eiriz (1972), tal com desitjava, i va impulsar la creació de la Fundació Antonio Gades, institució privada sense ànim de lucre que es va posar en marxa el 2004 amb motiu de vetlar, promoure i donar difusió al seu llegat. Dirigida per Eiriz, també va servir per fundar de nou la Companyia Antonio Gades, que interpreta el seu repertori arreu del món.

El compromís amb la revolució cubana

Gades va ser d'esquerres tota la vida, un home pragmàtic. Va conèixer la revolució cubana gràcies a son pare,

qui va ser una figura molt important per a ell. En la seua opinió, «*Ser revolucionari és una conducta diària, no un acte aïllat*». ¹¹ Es definia a si mateix com a marxista-leninista, va ser membre del Partit Comunista dels Pobles d'Espanya i del Partit Comunista de Cuba. Establia que «*A Cuba no li perdonen haver fet una revolució popular i haver-se mantinguda ferma, sense claudicar, davant el país més poderós del món*». ¹² Afirmava que «*No soc un ballarí comunista, soc un comunista que balla*». ¹³ I afegia: «*En el meu treball no soc un pamfletari, tot i que està clar, tot ho faig al servei del poble, de tot el poble*». ¹⁴

Les primeres visites a Cuba van tenir lloc amb motiu de ballar. La sintonia va ser total amb els creadors de l'illa, especialment, com hem explicat, amb Alicia Alonso. A més, les relacions, en un primer moment amb els diferents ambaixadors de l'illa a Madrid i després amb els principals mandataris

11 DD.AA., *Antonio Gades*.

12 VICENT, «Cuba, el faro de su existencia».

13 DD.AA., *Antonio Gades*.

14 Ídem.

Fidel Castro li va atorgar la màxima distinció que concedeix el Consell de l'Estat, l'Ordre José Martí, en agraïment a la seua activitat cultural i el seu suport incondicional a Cuba

del govern cubà, sempre van ser magnífiques. Especialment ho foren amb el ministre de l'Interior, Aberlardo Colomé (1939), amb el cap de l'exèrcit, Raúl Castro, i amb el primer ministre, Fidel Castro (1926-2016). Per això no és d'estranyar que el padrí i la madrina de la boda oficiada a L'Havana entre Gades i Pepa Flores foren Fidel Castro i Alicia Alonso.

Compromès amb la revolució cubana, l'illa va ser la seua destinació natural. Ja malalt va encarar el seu darrer viatge a Cuba al desembre de 2003, un trajecte de 50 dies que el va dur a terme des d'Altea fins a L'Havana amb el Luar 040, recorregut que havia fet per primera vegada al 1992. Deia Gades que «Cuba no és només una simple aventura, és el port de la meua vida».¹⁵ Ho havia estat quasi tot per a ell els darrers anys. És per això que el 5 de juny de 2004, poc abans de morir, Fidel Castro li va atorgar la màxima distinció que concedeix el Consell de l'Estat, l'Ordre José Martí, en agraïment a la seua activitat cultural i el seu suport incondicional a Cuba.

Per voluntat expressa del ballarí, les seues cendres havien de reposar allí. Així ho va deixar dit en una carta signada a l'hospital Gregorio Marañón de Madrid sis dies abans de morir i que va enviar a Raúl Castro.

*Benvolgut compare Raúl:
Vull dir-li que la meua dona Eugenia i les meues filles Maria, Tamara i Celia, segons la meua darrera voluntat, li entregaran les meues cendres. Faça amb elles allò que vostè considere convenient.*

Mai vaig arribar a poder creure que tindria l'honor de ser el seu Compare, però des del moment en què el vaig conèixer sempre va estar vostè dins meu per la seua fermesa, el seu exemple de vertader comunista i la seua fidelitat al nostre Comandant. Vull que sàpiga que només sent no haver pogut fer més per la Revolució. Visca el nostre Comandant, Visca Raúl, Visca el nostre Partit Comunista de Cuba. Abraçades per a Colomé i per a tota la família, en especial una de gran per a Vilma i per a vostè. Sempre a les seues ordres.

El mandatari cubà va tenir temps a contestar. Dos dies abans de morir

Gades li va telefonar. Havien decidit que Gades descansés en Serra Mestra, bressol de la revolució cubana, el lloc on els insurgents van lluitar contra la Dictadura de Fulgencio Batista (1901-1973) i on a hores d'ara descansen també els seus cossos en el mausoleu militar del Segon Front Oriental. Gades és l'únic no combatent que descansa allí. Al març de 2005 va ser el propi Raúl Castro qui va dipositar les seues cendres, acompanyat d'Eugenia Eiriz i dels seus fills Ignacio, Elsa, Tamara, María i Celia. A la base de la escultura on resten les seues cendres figura aquesta cita: «Mai em vaig sentir un artista, sinó un simple milicià vestit de verd oliva, amb un fusell a la mà per on, com i quan, sempre estar a les seues ordres».

Eixe mateix any, el 19è Festival Internacional de Ballet de L'Havana li va retre un sentit homenatge i dos anys després es va instal·lar a la plaça de la Catedral de L'Havana una escultura obra de José Villa (1950) feta en bronze i a mida natural recolzada sobre les columnes del palau del Conde de Lombillo, des d'on Gades gaudia de les vistes de la plaça tots els dies.

¹⁵ VICENT, «Cuba, el faro de su existencia».

Ambdós són fills de famílies treballadores i senten una gran estima per la llengua, una llengua que Miró parla i que Gades, malauradament, no

Tres amics: Gades, Miró i Montllor

Les primeres trobades entre Antonio Gades, Antoni Miró i Ovidi Montllor van tenir lloc a Altea a principis dels anys 1970. El pintor d'Alcoi, Antonio Miró, havia ubicat allí el seu domicili i la seua galeria Alcoiarts. Recorda que «*Gades i Marisol vivien a Madrid, però venien sovint a Altea, on finalment es van assentar. A Antonio li interessava molt l'art, era un bon col·leccionista i li agradava pintar. Jo tenia un estudi prop de casa on anava a treballar i ell venia les vesprades. Parlàvem, interactuàvem i ens vam fer bons amics. A finals dels anys 1970 li oferiren crear i dirigir el Ballet Nacional i va tornar a Madrid, tot i que va mantenir la casa a Altea al temps que jo em vaig traslladar al Mas Sopalmo*». ¹⁶

Són anys d'interaccions entre els dos creadors, de complicitats mútues i de lluites compartides. A l'estudi conversaven, debatien, interactuaven i pintaven. Miró va treballar el motlle dels braços i tors de Gades a partir dels quals va realitzar el quadre *Ex-tremitat superior antropomorfa* (1991)

i *Gades, la dansa*, escultura de bronze i pedra instal·lada a la Universitat Politècnica de València el 2001, un treball realitzat a partir del buidatge del seu tors.

Ambdós són fills de famílies treballadores i senten una gran estima per la llengua, una llengua que Miró parla i que Gades, malauradament, no. Miró recorda que «*Son pare era català, però no el parlava, de la mateixa manera que ell. Per motius de treball es va traslladar a Elda, on va nàixer Antonio i es va allistar voluntari a l'exèrcit republicà. Al temps, la família es va desplaçar a Madrid*». Aquest origen obrer els va fer també compartir lluites socials i polítiques. El 28 de juny de 1977 Gades li va dedicar un text a Miró escrit originalment en castellà que deu anys després va ser publicat al llibre *Trenta al cercle vers Antoni Miró*.

*Toni
Què farem nosaltres
amb una democràcia burgesa.
Ens donem compte
de massa coses,
tenim, més que un carnet,
una conducta de sempre,
una lluita sense horitzó de beneficis.*

*Toni, som perdedors, segur!
Serem eliminats sense judici,
serà massa evident.
Sent més que mai no
parlar la meua llengua,
una injustícia més que van fer
per separar-nos.*

La vesprada del 26 de desembre de 1977 Gades i son pare van visitar Miró al seu estudi. El van deixar treballant i Gades tornà després de sopar. Van passar la nit parlant fins les 4 de la matinada. En sendemà, a la façana de la casa-estudi de Miró i als carrers dels voltants, hi apareixen pintades feixistes amb insults. L'amenacen amb frases com «Rojo, masón, trabaja de peón» i «Hijo de puta». També pinten altres com «Ni Suárez, ni Carrillo, queremos al caudillo» i «Arriba España». En altres indrets de la vila vella d'Altea també apareixen altres: «A. Miró, cabrón», «Miró a Barna» i «Miró maricón». La casa de Gades també és atacada amb frases com «Rojos a Moscú», «Viva Franco» i «Somos los fascistas», així com el seu cotxe. La seu de la CNT també. Les pintades estaven acompanyades dels emblemes de les organitzacions Guerrilleros de Cristo Rey i i Fuerza Nueva.

¹⁶ TORMO, Antoni Miró. *La mirada rebel*.

Antonio Gades i Ovidi Montllor també van fer una ferma amistat durant els anys a Altea

Tot i que a finals de la dècada de 1970 els dos amics van deixar de compartir el seu dia rere dia a Altea, la seua amistat no defallirà mai, ni tan sols amb la mort del ballarí al 2004. Miró i Gades es van veure per última vegada el 21 de juny d'eixe any al Mas Sopalmo, prop d'Alcoi, i van parlar darrerament el 16 de juliol. Gades telefonà Miró des de l'hospital on estava ingressat per acomiadar-se. Quatre dies després, Gades va morir i la seua família l'informà que incinerarien les seues restes i les traslladarien a Cuba.

El 14 de novembre de 2011 Gades hagués fet 75 anys. Amb aquest motiu, la fundació que du el seu nom va organitzar tota una sèrie d'activitats i Miró s'implicà de valent. Va realitzar la col·lecció *Antonio Gades. Viento del pueblo*, que recull 24 obres digitals on cada quadre rep el títol d'un vers del poema «*Vientos del pueblo me llevan*» de Miguel Hernández. La mostra s'inaugurà el 3 de novembre a Getafe en el marc de l'Any Gades. Després d'un llarg itinerari a l'Estat espanyol, Rússia, Uruguai o Ucraïna es va presentar al Gran Teatre de L'Havana al novembre de 2011 i durant 2012 va visitar 16 ciutats cuba-

nes gràcies al circuit organitzat pel Consell Nacional d'Arts Plàstiques. Gades i Miró van compartir estima per Cuba i el pintor d'Alcoi va ser guardonat al 2008 amb la Distinció per la Cultura Nacional.

Antonio Gades i Ovidi Montllor també van fer una ferma amistat durant els anys a Altea, sobretot a partir de les estades que Montllor passava a la casa de Miró als estius. Aquesta amistat tampoc va defallir amb la mort del cantant, poeta, actor i rapsoda d'Alcoi.

Al 1980 es va publicar el llibre *Ovidi Montllor* d'Enrique Cerdán (1930-2013). En aquest treball hi trobem la biografia, la trajectòria i l'obra de l'Ovidi, una entrevista realitzada amb motiu d'aquesta edició i tota una sèrie d'escrits d'amics cantants, escriptors i pintors que parlaven d'ell. Gades va participar amb el següent text escrit en castellà, que figura una conversa entre els dos.

Ovidi, recordes la fam?

Sí!

Ovidi, recordes quan t'obligaven a sortir de l'escola en formació i cantant el Cara al sol?

Sí!

Ovidi, recordes aquell xiquet que et va pegar i després tu podies amb ell, però et deia per defensar-se que tenia un tio guàrdia?

Sí!

Ovidi, recordes les Rambles de Barcelona i de nou la fam, però en el fons eres més lliure, ja que cap persona et preguntava per què arribaves tard?

Sí!

Ovidi, recordes que des de llavors, la traïció, l'honor, la família, la casa, van adquirir un nou sentit?

Sí!

Ovidi, per favor, digues alguna cosa més, no solament... Sí!

La veritat és que vaig a dir-li una cosa: Jo no me'n recorde de vostè, però em sembla que anàvem a la mateixa escola.

Malauradament, el 15 de març de 1995 l'Ovidi va iniciar les seues vacances. Ho feu des del seu pis al carrer Sostres a Barcelona. En sendemà esclatà el plor. Gades telefonà Miró plorant, completament abatut per la mort de l'amic. La força de l'Ovidi sempre s'ha mantingut viva i ha crescut malgrat els canvis

Gades, Miró i Montllor van donar suport sempre que se'ls va demanar a distintes iniciatives de caire nacional, polític i social

generacionals. I els amics continuen recordant-lo i estimant-lo com sempre. Cinc anys després de la seua mort, Gades va escriure en una nota el 6 de març de 2000:

Ovidi: Qui soc jo per escriure alguna cosa sobre tu.

*Només et dic i et promet,
que acaricie la teua absència dia a dia
i continue escoltant la teua afoia
com a una de les millors melodies.
Vas ser per a tots nosaltres l'amic fidel.*

Vas ser més que amic, company.

Gades, Miró i Montllor van donar suport sempre que se'ls va demanar a distintes iniciatives de caire nacional, polític i social. Una de les primeres va ser la campanya Valencians, unim-nos al 1977. En el marc del Congrés de Cultura Catalana van signar juntament amb altres personalitats de la cultura i la política com Joan Fuster (1922-1992), Andreu Alfaro (1929-2012) o Josep Renau (1907-1982) el manifest Volem l'estatut. Ací demanaven un estatut d'autonomia «per al País Valencià i també per a cadascun dels altres Països Catalans, com a primer pas cap a la pròpia autodeterminació» i exigien «la

restitució de la llengua catalana» com a oficial i reclamaven «la Federació, en el futur, del País Valencià, les Illes i el Principat».

En aquells anys, Gades va donar suport a diverses iniciatives independentistes des del País Valencià. Tenia una ferma relació amb el Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN). S'havien definit com a comunistes, independentistes i dels Països Catalans i per això era el seu partit. Va impulsar la candidatura del Bloc d'Esquerra d'Alliberament Nacional (BEAN) a les eleccions estatals del 1979, en què el PSAN i el Bloc Català de Treballadors (BCT) participaven, intervenint en diversos mítings.

Aquell any, Antoni Miró va ser el cap de llista per Alacant, al temps que Lluís Maria Xirinacs (1932-2007), Maria Mercè Marçal (1952-1998), Xavier Romeu (1941-1983) i Josep Guia (1947) encapçalaven altres llistes arreu del territori. Pepa Flores també es va implicar de valent. Va finançar diverses de les activitats del PSAN donant una sèrie de peces de joieria d'or que havia rebut de mans de Franco en reconeixement per la seua activitat artística quan només era

una xiqueta. A més, tots dos van donar suport públic a altres moviments independentistes com el basc. Com podem veure, Gades va estar tota la vida una persona implicada i activa, profundament compromesa i ferma en les seues conviccions. Revolucionari a la política i a l'escenari, mai es va deixar bandejar i va ser un creador atípic que va obrir noves vies per a la dansa, que avui s'han consolidat. Un treballador de la cultura amb una visió molt personal d'allò que és l'art, que mai va defallir en aconseguir fer del món un lloc millor i que el va recórrer presentant la seua obra, rebent el reconeixement unànim del públic. ■

■ Bibliografia

CERDÁN, Enrique. *Ovidi Montllor*. Madrid: Ediciones Júcar, 1980.

DD.AA. *Antonio Gades*. Madrid: Fundación Antonio Gades, 2005.

DD.AA. *Trenta al cercle vers Antoni Miró*. València: Edicions de la Guerra, 1987.

MORA, Miguel. «Siempre me ha sido difícil creerme que era Gades» [en línia]. A *El País*, de 12 de maig de 2002. Disponible a: <www.elpais.com>.

TORMO, Jordi. *Antoni Miró. La mirada rebel*. Alacant: Universitat d'Alacant, 2017.

TORMO, Jordi. *Ovidi Montllor. Un obrer de la paraula*: Carcaixent: Sembra Llibres, 2015.

VICENT, Manuel. «Cuba, el faro de su existencia» [en línia]. A *El País*, de 21 de juliol de 2004. Disponible a: <www.elpais.com>.

Documentals

CAÑO, Juan. *La ética de la danza*: TVE, 2011.

CERVANTES, Paco. *Retratos: Antonio Gades*: Canal Sur, 2005.

DEL POZO, Alberto. *El legado de Antonio Gades*: Canal Sur, 2019.

Arxius

Fundació Antonio Gades
Arxiu personal Antoni Miró
Arxiu personal Ovidi Montllor